

CHARAKTER NORMATYWNY INSTYTUCJI WYROKU ŁĄCZNEGO W PROCESIE CYWILNYM NA TLE PORÓWNAWCZYM

THE NORMATIVE NATURE OF THE INSTITUTION OF A CUMULATIVE JUDGMENT IN A CIVIL TRIAL AGAINST A COMPARATIVE BACKGROUND

Dr Marzena Andrzejewska

Uniwersytet w Siedlcach, Polska

e-mail: marzena.andrzejewska@uws.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0002-7578-4095>

Dr Maciej Andrzejewski

Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie, Polska

e-mail: maciej.andrzejewski@upjp2.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-8440-2426>

Abstrakt

Założeniem niniejszego opracowania jest ukazanie jak ukształtowana została instytucja łączności spraw w polskim procesie cywilnym na tle polskiej procedury karnej oraz prawa kanonicznego. Komparatystyczna analiza stanu *de lege lata* pozwoli ustalić charakter procedury zmierzającej do wydania wyroku w sprawach, które zostały połączone do jednego postępowania ze względu na ich przedmiot i tym samym odpowiedzieć na pytanie, czy w każdej z procedur istnieje wyrok łączny i jak jest on rozumiany przez prawodawcę w prawie cywilnym, karnym i kanonicznym? Przeprowadzona analiza stanowi istotne *novum* w badaniach nad problematyką instytucji wyroku łącznego, ponieważ pozwala porównać analizowaną instytucję nie tylko w ramach systemu prawa państwowego, ale również autonomicznego systemu normatywnego, jaki tworzy prawo kanoniczne.

Słowa kluczowe: wyrok łączny, proces cywilny, proces karny, prawo kanoniczne

Abstract

The aim of this study is to show how the institution of joint cases in the Polish civil trial was shaped in the context of Polish criminal procedure and canon law.

A comparative analysis of the state of affairs *de lege lata* will allow us to determine the nature of the procedure aimed at issuing a judgment in cases that have been combined into one proceeding due to their subject matter and thus answer the question whether there is a cumulative judgment in each of the procedures and how is it understood by the legislator in civil, criminal and canon law? The analysis carried out is an important novelty in research on the issue of the institution of a cumulative judgment, because it allows for comparing the analyzed institution not only within the state law system, but also within the autonomous normative system created by canon law.

Keywords: cumulative judgment, civil process, criminal process, canon law

Wprowadzenie

Tytułowa problematyka łącznego rozstrzygnięcia spraw w procesie cywilnym skłania do refleksji dotyczącej charakteru normatywnego przedmiotowego postępowania prowadzącego do wydania wyroku łącznego, a w konsekwencji do zastanowienia się na problemem badawczym sprowadzającym się do pytania o istotę i skutki proceduralne, jakie rodzi wyrok łączny oraz ustalenia, na ile ingeruje on w podstawę dochodzonych roszczeń?

Celem niniejszego opracowania jest zatem ukazanie jak ukształtowana została instytucja łączności spraw w polskim procesie cywilnym na tle polskiej procedury karnej oraz prawa kanonicznego, aby ustalić charakter procedury zmierzającej do wydania wyroku w sprawach, które zostały połączone do jednego postępowania ze względu na ich przedmiot i tym samym odpowiedzieć na pytanie, czy w każdej z procedur istnieje wyrok łączny i jak jest on rozumiany przez prawodawcę w prawie cywilnym, karnym i kanonicznym? Aby odpowiedzieć na tytułowe pytanie zostanie zastosowana metoda prawnoporównawcza, która doprowadzi do oceny uregulowań normatywnych kształtujących istotę instytucji wyroku łącznego oraz postępowania zmierzającego do jego wydania w dwóch porządkach prawnych: państwowym (polskim, na gruncie postępowania cywilnego i karnego) oraz kanonicznym (kościelnym). Przeprowadzona w ten sposób analiza porównawcza umożliwi wskazanie podobieństw i różnic występujących w obu porządkach prawnych w zakresie wyrokowania łącznego oraz udowodnienie tezy, zgodnie z którą, mimo iż w każdej z opisanych procedur istnieją uregulowania normatywne kształtujące łączność spraw w procesie sądowym, to charakter normatywny wyroku łącznego został ukształtowany odmiennie w każdej z nich.

Analiza przedmiotowego zagadnienia ma doprowadzić w konsekwencji do odpowiedzi na pytanie, czy realizacja zasady *connexorum idem est iudicium* przyjętej w procedurze cywilnej, postępowaniu karnym i prawie kanonicznym stoi w opozycji do zasady *entia non sunt multiplicanda praeter necessitatem* lub czy jej rezultat w postaci wyroku łącznego nie stanowi przykładu popełnionego przez ustawodawcę *fallacia aequivocationis* w kontekście dyrektyw wpływających z § 10 Rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, zgodnie z którym do oznaczenia jednakowych pojęć używa się jednakowych określeń, a różnych pojęć nie oznacza się tymi samymi określeniami¹?

1. Charakterystyka instytucji w procesie cywilnym

Podstawą do zachowania szczególnej ekonomii procesowej, sprowadzającej się do łącznego rozpoznania kilku spraw, a następnie wydania łącznego rozstrzygnięcia jest art. 219 *Kodeksu postępowania cywilnego*². Jest to jeden z przykładów rozszerzonego, kumulacyjnego rozpoznania spraw w postępowaniu cywilnym, obok chociażby możliwości połączenia pozwu głównego z powództwem wzajemnym, o czym *a contrario* stanowi art. 218 k.p.c. Efekt tego łącznego rozpoznania spraw i zarazem wyrokowania, wynikający z art. 219 k.p.c. nazywany jest w piśmiennictwie wyrokiem łącznym [Góra-Błaszczkowska 2016, 656; Gudowski 2020, 669-74; Rutkowska i Rutkowski 2020, 652; Wiśniewski 2013, 283-92]. Termin ten na tyle zakorzenił się w piśmiennictwie procesowym, iż jest on także przywoływany w orzecznictwie sądowym, choć nadal nie znalazł *expressis verbis* swojego potwierdzenia normatywnego³.

Zgodnie z treścią art. 219 k.p.c. sąd może zarządzić połączenie kilku oddzielnych spraw toczących się przed nim w celu ich łącznego rozpoznania

¹ Obwieszczenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 29 lutego 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, Dz. U. poz. 283 [dalej: z.t.p.].

² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – *Kodeks postępowania cywilnego*, Dz. U. z 2023 r. poz. 2760 z późn. zm. [dalej: k.p.c.].

³ Zob. przykładowo: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2009 r., III PZ 5/09, Lex nr 551888; wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 30 grudnia 2019 r., V ACa 80/19, Lex nr 2946480; wyrok Sądu Apelacyjnego w Szczecinie z dnia 21 stycznia 2021 r., I ACa 542/20, Lex nr 3164507.

lub także rozstrzygnięcia, jeżeli są one ze sobą w związku lub mogły być objęte jednym pozwem⁴. Przedmiotowe rozwiązanie jest również zasadniczo dopuszczalne w postępowaniu nieprocesowym, na zasadzie art. 13 § 2 k.p.c. Wówczas łączne rozpoznanie sprawy uzasadnione jest związkiem między okolicznościami faktycznymi, które stanowią podstawę każdego z wniosków⁵.

Decyzja sądu o połączeniu spraw nie rodzi kumulacji roszczeń, o której mowa w art. 191 k.p.c. Przez związek pomiędzy roszczeniami należy rozumieć tę samą podstawę faktyczną lub taki związek pomiędzy okolicznościami faktycznymi, stanowiącymi podstawę żądania wniosków, który pozwała wykorzystać przy łącznym rozpoznaniu ten sam materiał dowodowy⁶. W zakresie kumulacji roszczeń warto podkreślić, że sąd cywilny nie jest władny *a contrario* do treści art. 219 k.p.c. weryfikować kumulacji przedmiotowej roszczeń dokonanej w pozwie przez powoda, gdy ta pozostaje w zgodzie z unormowaniem wynikającym z art. 191 k.p.c. Tutaj zaś nadal pozostaje możliwość wydzielenia powództwa głównego od rozpoznania powództwa wzajemnego na zasadzie art. 218 k.p.c. oraz wydanie wyroku częściowego w oparciu o art. 317 k.p.c.⁷

Literalna treść przepisu wskazuje, że jest to rozwiązanie procesowe, które sąd może wykorzystać w ramach swojej dyskrecyjnej władzy i zasadniczo jest fakultatywne. Oznacza to zatem, że brak zastosowania art. 219 k.p.c. nie może stanowić podstawy sformułowanego zarzutu. Tylko w niektórych postępowaniach, na zasadzie *lex specialis*, ustawa wymaga łącznego rozpoznania i orzekania konkretnych rodzajów spraw. Dotyczy to chociażby treści art. 445 k.p.c., zgodnie z którym w czasie trwania procesu o rozwód i separację sprawy o zaspokojenie potrzeb rodziny i o alimenty pomiędzy małżonkami albo pomiędzy nimi a ich wspólnymi małoletnimi dziećmi co do świadczeń od wytoczenia powództwa nie mogą stanowić odrębnego

⁴ Przepis ten począwszy od wejścia w życie kodyfikacji procesowej nie ulegał zmianom legislacyjnym i obowiązuje w brzmieniu pierwotnym, co na tle szeregu nowelizacji tej procedury stanowi szczególną osobliwość.

⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego (7) z dnia 1 grudnia 2011 r., I CSK 83/11, Lex nr 1102835.

⁶ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 maja 2016 r., III AUa 667/16, Lex nr 2333803; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 22 stycznia 2021 r., I Aga 222/20, Lex nr 3171187.

⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 23 czerwca 2016 r., I ACa 79/16, Lex nr 2152460.

przedmiotu rozpoznania, poza przepisami o postępowaniu zabezpieczającym. W tym samym duchu pozostaje przykładowo art. 618 k.p.c., przewidujący w postępowaniu o zniesienie współwłasności łączne rozpoznanie sporów o prawo żądania zniesienia współwłasności i o prawo własności, czy wzajemne roszczenia współwłaścicieli z tytułu posiadania rzeczy. Sąd podejmując przedmiotową decyzję z urzędu wydaje postanowienie, które nie podlega zaskarżeniu zażaleniem⁸. Niemniej, pewnym złagodzeniem tego rygoru jest fakt, iż decyzja w przedmiocie połączenia spraw ma charakter odwracalny [Manowska 2022].

Jak podkreśla się w ugruntowanym na tle omawianego przepisu orzecnictwie, połączenie kilku spraw nie konstituuje nowej sprawy cywilnej, a jedynie ma charakter techniczny. Ma to swoje odzwierciedlenie nie tylko przy łącznym wyrokowaniu, ale również przy łącznym prowadzeniu akt, pod jedną sygnaturą (lub sygnaturą akt najwcześniej założonych)⁹. Konsekwencją powyższego założenia jest fakt, że przedmiotowy wyrok powinien zawierać oddzielne rozstrzygnięcia co do każdej z połączonych spraw, z czego każda podlega samodzielnemu zaskarżeniu¹⁰. W tym sensie, także obliczenie przedmiotu sporu (a na etapie kontrolnym – przedmiotu zaskarżenia) następuje oddzielnie dla każdej z łączonych spraw, co w przypadku dopuszczalności skargi kasacyjnej wymaga spełnienia progu ustawowego dla wartości przedmiotu zaskarżenia każdej sprawy z osobna¹¹. Co więcej, na gruncie art. 219 k.p.c. nawet wydanie wyroku co do jednej tylko ze spraw połączonych do wspólnego (łącznego) rozpoznania nie ma charakteru wyroku częściowego¹². Odrębność i materialna niezależność połączonych spraw ma swoje odzwierciedlenie także na etapie wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia o zwrocie kosztów procesu, gdyż w tym aspekcie

⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 lipca 1978 r., IV CZ 115/78, Lex nr 2337.

⁹ § 39 Zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 czerwca 2019 r., w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej, Dz. Urz. MS. z 2019 r., poz. 138.

¹⁰ Postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 29 stycznia 2014 r., II UZ 69/13, Lex nr 1424854, z dnia 12 września 2013 r., II CSK 105/13, Lex nr 1375146, czy z dnia 28 lutego 2013 r., IV CSK 719/12, Lex nr 1314439.

¹¹ Orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 2 lipca 2009 r., III PZ 5/09, LEX nr 551888; postanowienia Sądu Najwyższego: z dnia 7 grudnia 2017 r., V CZ 82/17, Lex nr 2428821; z dnia 6 czerwca 2019 r., II CSK 624/18, Lex nr 2688852.

¹² Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 24 maja 2016 r., III AUa 667/16, Lex nr 2333803.

stronie nadal przysługuje oddzielne rozstrzygnięcie w każdej z połączonych spraw¹³.

Jeśli mówimy o tylko technicznej łączności rozpoznawanych spraw w trybie łącznego wyrokowania, to nie możemy też mówić o powstaniu jakiegoś szczególnego rodzaju współuczestnictwa, choć można mówić o wielopodmiotowości po jednej lub obu stronach procesu¹⁴. Omawiana instytucja nie rodzi także skutków w zakresie właściwości sądu, niezależnie, czy połączone sprawy mogły być objęte jednym pozwem¹⁵. Skoro w art. 219 k.p.c. mowa o łączności rozpoznania i rozstrzygania spraw, niedopuszczalne będzie łączenie tych spraw, które toczą się w różnych sądach, nawet gdy można byłoby je objąć jednym pozwem¹⁶.

Institucji opisanej w art. 219 k.p.c. przypisuje się głównie walory przyspieszające przebieg postępowania rozpoznawczego w połączonych sprawach (ekonomii procesowej), zwłaszcza gdy istnieje możliwość wykorzystania przez sąd tego samego materiału faktycznego i dowodowego. Wyrok łączny jako instytucja procesowa przyczynia się do całościowego, wielopłaszczyznowego rozwiązania całego konfliktu w jednym procesie cywilnym [Gapska i Studzińska 2020]. Na takie *ratio legis* tej instytucji wskazano w jednej z uchwał Sądu Najwyższego zawierającej zalecenia kierunkowe w sprawie dalszego podnoszenia poziomu i sprawności postępowania sądowego¹⁷. Takie rozumienie przepisu zatem nie pozwala na stosowanie wykładni rozszerzającej, czy też celowościowej¹⁸.

Wyrok łączny w postępowaniu cywilnym jest tylko technicznym wytworem proceduralnym, powstałym na etapie rozstrzygania spraw, stanowiącym też naturalne przedłużenie ich wspólnego rozpoznania przed tym samym organem procesowym. Instytucja ta poza jednością rozpoznania na rozprawie lub posiedzeniu i zamieszczeniu rozstrzygnięć w jednym

¹³ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 16 lipca 2018 r., I ACa 191/18, Lex nr 2572274.

¹⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 30 grudnia 2019 r., V ACa 80/19, Lex nr 2946480.

¹⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6 grudnia 1973 r., I PZ 71/73, Lex nr 7351.

¹⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 maja 1978 r., IV PR 95/78, Lex nr 2290. Odmienne, wyrok Sądu Najwyższego z dnia 1 czerwca 1967 r., I PR 169/67, Lex nr 4599.

¹⁷ Uchwała Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 1974 r., Lex nr 1730.

¹⁸ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 2011 r., I CSK 83/11, Lex nr 11002835; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 września 1967 r., I CR 158/67, Lex nr 678.

wspólnym orzeczeniu, nie rodzi dalszych skutków materialnoprawnych, zaś te procesowe ograniczają się do wspólnego forum rozpoznania i rozstrzygnięcia. Zamieszczenie rozstrzygnięć w jednym wyroku nie niweczy samodzielności połączonych spraw¹⁹. Wspólne pozostaje tutaj jedynie forum rozpoznania, sąd, który odrębnie rozstrzyga te kwestie i kancelaryjne miejsce zamieszczenia tych rozstrzygnięć. Nie można zatem powiedzieć, że jest to rodzaj postępowania uzupełniającego czy wykonawczego. Do wydania wyroku łącznego dochodzi bowiem w toku skumulowanego postępowania rozpoznawczego, zanim jeszcze dojdzie do uprawomocnienia się jakiegokolwiek kwestii podlegającej rozpoznaniu, stąd wynik wspólnego rozpoznania połączonych spraw zostaje zamieszczony jednocześnie we wspólnym, łącznym orzeczeniu procesowym, zwanym w piśmiennictwie i orzecznictwie wyrokiem łącznym.

2. Charakterystyka instytucji w procesie karnym

Ze względu na to, że postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego nie zostało wyczerpująco uregulowane w rozdziale 60 *Kodeksu postępowania karnego*²⁰, zgodnie z art. 574 zd. 1 k.p.k. w kwestiach nieuregulowanych przepisami wskazanego rozdziału do postępowania o wydanie wyroku łącznego stosuje się odpowiednio przepisy o postępowaniu zwyczajnym przed sądem pierwszej instancji. Słusznie zauważa się w literaturze przedmiotu, iż rozstrzygając jakąś kwestię w postępowaniu w przedmiocie wydania wyroku łącznego, w pierwszej kolejności należy stwierdzić, czy nie jest ona w sposób autonomiczny uregulowana w rozdziale 60 k.p.k. W przypadku negatywnej odpowiedzi, a więc braku rozstrzygnięcia przedmiotowej kwestii przez przepisy art. 568a-577 k.p.k., odpowiednie zastosowanie znajdą przepisy dotyczące postępowania zwyczajnego przed sądem pierwszej instancji, a w razie potrzeby także przepisy części ogólnej ustawy karnoprosesowej [Świecki 2015, 673]²¹.

¹⁹ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 września 1967 r., I CR 158/67, OSNCP 1968, nr 6, poz. 105.

²⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – *Kodeks postępowania karnego*, Dz. U. z 2024 r. poz. 37 z późn. zm. [dalej: k.p.k.].

²¹ Zob. Postanowienie Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 28 sierpnia 1997 r., II AKz 147/97, Lex nr 30504; postanowienie Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 6 lipca 2005 r., II AKz 378/05, Lex nr 175066.

Doktryna jednak daleka jest od jednoznaczności poglądów na temat postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego i jego cech konstytutywnych. W literaturze przedmiotu spotkać można było zasadniczo trzy odmienne klasyfikacje poglądów na temat przynależności postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego do określonej grupy postępowań sądowych. Postępowanie to ujmowano jako stadium postępowania sądowego, etap postępowania wykonawczego, albo postępowanie o charakterze uzupełniającym.

Pierwsze stanowisko zakłada, że postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego jest dalszym etapem, kończącym postępowanie jurysdykcyjne, nie stanowi zaś postępowania wykonawczego. Dla uzasadnienia tego stanowiska wskazywano niegdyś, iż przepis dotyczący wyroku łącznego miał charakter oportunistyczny i konieczny, a jego celem było zastosowanie dyspozycji art. 31-33 *Kodeksu karnego* z 1932 r.²², gdy nie było możliwe orzeczenie kary łącznej w jednym wyroku za wszystkie przestępstwa z przyczyn natury faktycznej lub związanych z ekonomią postępowania [Peiper 1933, 517]²³. Nawet jednak autorzy wskazujący, iż postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego należy do stadium jurysdykcyjnego, zauważali jednocześnie, iż mogą zaistnieć takie przypadki, w których wyrokowanie łączne następować będzie w czasie wejścia postępowania w stadium wykonawcze np. gdy sprawca odbył już karę wymierzoną jednym z prawomocnych wyroków [Lipczyńska i Ponikowski 1986, 359].

Drugi z poglądów na charakter postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego głosi, iż jest to stadium wykonawcze, ponieważ toczy się już po zakończeniu postępowania właściwego i po skierowaniu zapadłych orzeczeń do wykonania, a uczestnikiem tego postępowania pozostaje skazany, a nie oskarżony [Sztejnman 1933, 51].

Najwięcej zwolenników zarówno w doktrynie jak i orzecznictwie uzyskał pogląd, iż postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego stanowi postępowanie uzupełniające²⁴. Wskazywano przy tym, że nie jest to ani

²² Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. – *Kodeks karny*, Dz. U. Nr 60, poz. 571.

²³ Zob. również Śliwiński 1948, 211. Mimo nowelizacji przepisów dotyczących kary łącznej i postępowania w przedmiocie wyroku łącznego, aktualnie również można spotkać taki pogląd [Kowalski 2017, 75].

²⁴ Już w okresie międzywojennym najwyższa instancja sądowa zwracała uwagę na to, że nieorzeczenie kary łącznej w wyroku, może być samoistnie załatwione

postępowanie wykonawcze zmierzające do wykonania orzeczenia w sprawach rozstrzygniętych w postępowaniu zwyczajnym lub szczególnym, ani nie jest to postępowanie jurysdykcyjne, które zaczyna się od wniesienia aktu oskarżenia a kończy na uprawomocnieniu orzeczenia i prowadzi do ustalenia winy oskarżonego lub przesądzenia o jej braku. Tymczasem postępowanie w przedmiocie wyroku łącznego uzasadnione jest tylko orzeczeniem kary łącznej wobec sprawcy skazanego prawomocnymi wyrokami sądów [Kwiatkowski 1988, 99-100]. Analizując pogląd o uzupełniającym charakterze postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego nie sposób pominąć tych wypowiedzi, które traktują o jego subsydiarnym, a więc akcesoryjnym charakterze. Podkreśla się, że niesamoistny charakter wynika z okoliczności, w jakich dochodzi do zainicjowania tego postępowania. Jest ono możliwe tylko wtedy, gdy uprzednio wydano dwa wyroki skazujące, którymi wymierzono kary podlegające łączeniu, a z różnych przyczyn nie doszło do wymierzenia kary łącznej w postępowaniu jurysdykcyjnym i kwestia ta musi zostać załatwiona w odrębnym postępowaniu. Powyższe względy przemawiały za subsydiarnym charakterem postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego [Kala 2003, 51-52; Kwiatkowski 1988, 101].

Jednocześnie należy zwrócić uwagę, iż w literaturze przedmiotu postępowanie uzupełniające jest utożsamiane przez niektórych autorów z postępowaniem odrębnym [Kala 2003, 53]. Inni wskazują, że postępowaniami odrębnymi powinny być nazwane postępowania następcze [Gaberle 2004, 195-96]. Na gruncie poprzednich kodyfikacji wskazywano również, że pod pojęciem „postępowania odrębnego” należy rozumieć tylko te postępowania, które regulują odrębne przepisy zlokalizowane poza kodeksem postępowania karnego [Kalinowski 1972, 25]²⁵.

w wyroku uzupełniającym (postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 17 stycznia 1936 r., I K 1328/35, Lex nr 373501). Pogląd ten był również akceptowany pod rządami poprzedniej ustawy karnoprocesowej zob. Daszkiewicz 1976, 54-57; Krauze 1969, 273; Marszał 1982, 20. Zob. także w orzecznictwie sądowym wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku z dnia 12 grudnia 1997 r., II AKz 305/97 Lex nr 34852. Pogląd ten nie jest odosobniony również w aktualnie obowiązującym k.p.k., zob. Wędrychowski 1999, 457; Świątłowski 2015, 1351.

²⁵ Owa „odrębność” może nie tylko wynikać z umiejscowienia danego postępowania w kodeksie lub poza nim. Może być ono wynikiem odmienności przedmiotu procesu, jeżeli przyjmie się, że jest to odpowiedzialność za czyny zabronione, ale inne niż przestępstwo [Świątłowski 2008, 89].

Obecnie przez postępowanie następcze należy natomiast rozumieć postępowanie, które jest prowadzone po uprawomocnieniu się orzeczenia w celu rozstrzygnięcia kwestii ujawnionych po uzyskaniu przez orzeczenie waloru prawomocności [Waltoś i Hofmański 2023, 49]. Przez postępowanie uzupełniające w literaturze rozumie się z kolei występujące obok postępowania głównego dodatkowe postępowanie, prowadzone w celu załatwienia kwestii, których nie rozstrzygnięto w uprzednim postępowaniu albo z powodu przeoczenia, czy też zaistnienia konkretnych okoliczności po wydaniu orzeczenia. Przy czym istotne jest to, że postępowanie uzupełniające musi być wyraźnie usankcjonowane w ustawie, zaś w innych wypadkach możliwe jest uzupełnienie lub skorygowanie orzeczenia tylko na drodze zwyczajnych lub nadzwyczajnych środków zaskarżenia [Cieślak 2011, 58]. *Prima facie* semantyczna zbieżność definicji postępowania następczego i postępowania uzupełniającego mogłaby prowadzić do wniosku, iż są to wyrazy synonimiczne mogące być na gruncie procesu karnego używane zamiennie. Z tej racji istotne znaczenie ma sięgnięcie do *ratio legis* wprowadzenia postępowania uzupełniającego do ustawy karnoprocesowej.

Powodem wprowadzenia regulacji prawnej pozwalającej na uzupełnienie wyroku były względy praktyczne i sprowadzały się do chęci uniknięcia konieczności uruchamiania w każdym wypadku postępowania apelacyjnego w celu uzupełnienia wyroku o materie zaliczane do rozstrzygnięć o charakterze akcesoryjnym [Rogoziński 2016]²⁶. Pod rządami *Kodeksu postępowania karnego* z 1969 r.²⁷ i na mocy ówczesnego art. 368 postępowanie uzupełniające możliwe było tylko w sytuacji, gdy wyrok nie zawierał jednego ze wskazanych w ustawie karnoprocesowej rozstrzygnięć. Natomiast, jeżeli rozstrzygnięcie to było niepełne, korekta rozstrzygnięcia mogła nastąpić jedynie w drodze zwyczajnych lub nadzwyczajnych środków zaskarżenia²⁸.

²⁶ Zauważyć należy, iż jedynym postępowaniem wprost nazwanym „postępowaniem uzupełniającym” jest instytucja uregulowana w aktualnie obowiązującym art. 420 k.p.k. Na gruncie obecnego kodeksu może ona dotyczyć zaliczenia tymczasowego aresztowania, zatrzymania lub środków zapobiegawczych wymienionych w art. 276 k.p.k. albo dowodów rzeczowych, a także przepadku. Uzupełnienie wyroku następuje w formie postanowienia, na które służy zażalenie.

²⁷ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – *Kodeks postępowania karnego*, Dz. U. Nr 13, poz. 96.

²⁸ Tak w odniesieniu do kwestii zaliczenia tymczasowego aresztowania [Grajewski i Skrętowicz 1996, 266]. Zob. również: postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 27 marca 1972 r., Z 14/72, Lex nr 18436; uchwała Sądu Najwyższego (7) z dnia 12 października 1972 r., VI KZP 26/72, Lex nr 18506; wyrok Sądu Najwyższego z dnia

W aktualnie obowiązującym kodeksie, na podstawie art. 420 § 2 k.p.k., gdy sąd nieprawidłowo zaliczył np. okres tymczasowego aresztowania na poczet orzeczonej kary, istnieje procesowa możliwość uzupełnienia wyroku określona w § 1 cytowanego przepisu. Przy czym podkreślić trzeba, że § 1 reguluje instytucję uzupełnienia, a § 2 instytucję korekty wyroku postanowieniem [tamże].

Warto w tym miejscu podkreślić, iż wraz z wejściem w życie nowelizacji prawa karnego materialnego i procesu karnego w dniu 1 lipca 2015 r. uległo zmianie zapatrywanie na charakter postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego. Pod rządami tej nowelizacji wskazywano, że tego postępowania nie można zaliczyć do postępowania jurysdykcyjnego, ani tym bardziej nie można mówić o jego uzupełniająco-subsydiarnym charakterze. O przesunięciu się postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego w kierunku postępowania o charakterze wykonawczym świadczy fakt, iż po nowelizacji kara łączna mogła obejmować kary jednostkowe orzeczone wyrokami skazującymi za przestępstwa, które sprawca popełniał w okresie pomiędzy datami wydania poszczególnych wyroków, a jej podstawą mogą stać się nie tylko kary jednostkowe, ale i wcześniej orzeczone kary łączne (wymierzone w wyroku skazującym, jak i w wyroku łącznym) [Kala i Klubińska 2017, 5-6]²⁹.

Przedstawione trzy koncepcje dotyczące charakteru postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego, chociaż dominujące w literaturze przedmiotu i orzecznictwie sądowym, nie są jedynymi. Istnieje ponadto podział postępowań po uprawomocnieniu się orzeczenia na postępowania korekcyjne i postępowania następcze, a orzekanie kary łącznej w wyroku łącznym uznawane jest właśnie za to drugie [Waltoś i Hofmański 2023, 49].

Postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego określane jest również w literaturze mianem postępowania pozainstancyjnego, ze względu na to, iż jego przedmiot dotyczy wyroków już prawomocnych, które nie podlegają zaskarżeniu w drodze zwykłych środków odwoławczych. Dlatego też czynności wykonywane w tym postępowaniu będą miały charakter pozainstancyjny [Mierzejewski 2010, 371]. Odnosząc się do tej koncepcji należy wskazać, iż pod pojęciem instancyjności postępowania rozumie się

4 maja 1988 r., V KRN 76/88, Lex nr 17880.

²⁹ Jest to jednak odstępianie przez D. Kałę od wcześniej wyrażanego poglądu, iż postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego ma charakter uzupełniający [Kala 2003, 55].

mechanizm procesowy umożliwiającą kontrolę orzeczenia sądu I instancji przez sąd wyższego rzędu na skutek zainicjowania tego etapu procesu poprzez wniesienie środka odwoławczego [Marszał 2000, 704].

Ponieważ w postępowaniu w przedmiocie wyroku łącznego dochodzi do modyfikacji trybu zwyczajnego ze względu na przedmiot tego postępowania, co wiąże się z problemem jednoznacznego zakwalifikowania tego postępowania do fazy jurysdykcyjnej albo wykonawczej, pojawia się w literaturze przedmiotu określenie tego postępowania mianem *sui generis* [Kala 2003, 52-55]³⁰. Oznacza to, iż postępowanie to zasadniczo różni się od postępowania zwyczajnego przed sądem pierwszej instancji, mimo iż z dyrektywy opisanej w art. 574 k.p.k. nakazującej do postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego stosować odpowiednio przepisy o postępowaniu przed sądem pierwszej instancji, mogłoby *a prima facie* wynikać coś zupełnie innego. Odpowiednie stosowanie przepisów w kontekście postępowania w przedmiocie wydania wyroku łącznego prowadzi do zasadniczych modyfikacji całego postępowania, począwszy od wszczęcia postępowania, poprzez jego przebieg, na możliwościach kwestionowania zapadłego rozstrzygnięcia skończywszy. Jeżeli procedura, w ramach której dochodzi do wydania wyroku łącznego określana jest ze względu na swoje odmienności postępowaniem *sui generis*, to i również efekt tak ukształtowanej procedury musi wskazywać na „swoistość” względem wyroku skazującego zapadającego w postępowaniu głównym, dlatego wyrok łączny można nazywać *sui generis* wyrokiem w polskim procesie karnym.

3. Charakterystyka instytucji w procesie kanonicznym

Skarga powodowa pozwala dochodzić swoich praw poprzez sformułowanie żądania przez powoda, natomiast strona pozwana otrzymuje możliwość zapoznania się ze zgłoszonym żądaniem, a sędzia ma szansę rozstrzygnięcia przedmiotu sporu. Dlatego w doktrynie prawa kanonicznego podkreśla się, że jest ona konieczna zarówno dla dobra stron procesowych, jak i arbitra tego sporu - sędziego [Szytychmiller 2003, 43-46]. W literaturze przedmiotu wskazuje się na trojaki rozumienie pojęcia skarga.

³⁰ Za D. Kalą postępowanie w przedmiocie wyroku łącznego jako postępowanie *sui generis* przyjmują: Cieślak i Woźniewski 2012, 321. O postępowaniu w przedmiocie wyroku łącznego jako nieswoistym etapie procesu zob. Kwiatkowski 1988, 101.

W znaczeniu materialnym „jest to dochodzenie na drodze sądowej swoich uprawnień względem innej osoby fizycznej lub prawnej”. W znaczeniu procesowym skarga jest „czynnością procesową, poprzez którą strona domaga się przed sądem ochrony swoich praw”. Przez skargę rozumie się również „pismo procesowe, zawierające żądanie ochrony prawnej (*libellus* lub *libellus introductorius*)” [Szytchmiller 2000, 137]. Skarga powodowa ma istotne znaczenie nie tylko dlatego, że inicjuje postępowania kanoniczne, ale przede wszystkim dlatego, że od jej prawidłowej konstrukcji zależy jej przyjęcie lub odrzucenie przez sędziego jednoosobowego lub przewodniczącego trybunału kolegiałnego.

Proces kanoniczny zaczyna się dopiero z momentem wydania dekretu o przyjęciu skargi powodowej, nie zaś od momentu złożenia skargi. Wcześniejszy etap nazywa się sprawą – spór trafia do sędziego, otrzymuje stosowną sygnaturę i jest wprowadzany do akt sądowych. Istotne jest bowiem podkreślenie, iż na tym etapie nie jest jeszcze przesądzone rozstrzygnięcie sprawy przez sąd [Greszata 2007, 136]. Skarga sądowa postrzegana jest nie tylko jako warunek rozpoczęcia procesu kanonicznego, ale również stanowi przejaw realizacji praw człowieka w postaci umożliwienia skorzystania z drogi sądowej i prowadzenia procesu kanonicznego [Szytchmiller 2000, 44-46].

Zauważyć przy tym należy, iż skarga wielokrotna, połączona, łączna może być przedstawiona jako jedna, kiedy kilka *actio* zachodzi między tymi samymi osobami, lub gdy przedmiot sporu w kilku skargach jest połączony, a także jeżeli do każdej z tych skarg właściwym będzie jeden trybunał [Greszata 2007, 140]. Zgodnie zaś z kan. 1414 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. zasadniczo jeden i ten sam trybunał może rozpoznać z racji łączności sprawy ze sobą związane³¹. Oznacza to, iż w procesie zwyczajnym obowiązuje zasada *connexorum idem est iudicium*, zgodnie z którą sprawy pozostające ze sobą w związku przynależą do jednego procesu, powodując, iż ten sam sąd jest właściwy dla połączenia różnych spraw. *Ratio legis* analizowanego kanonu upatruje się w zasadach ekonomii i harmonii proceduralnej, aby uniknąć nie tylko straty czasu i pieniędzy, a także niedogodności

³¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus* (25.01.1983), AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317; tekst polski: *Kodeks Prawa Kanonicznego promulgowany przez papieża Jana Pawła II w dniu 25 stycznia 1983 roku*. Stan prawny na dzień 18 maja 2022 roku. Zaktualizowany przekład na język polski, Pallottinum, Poznań 2022 [dalej: KPK/83].

dla stron związanych z jednoczesnym występowaniem przed różnymi sądami i niebezpieczeństwa odmiennych rozstrzygnięć w sprawach ze sobą powiązanych [Carmen Peña 2007, 845]. Łączność spraw dotyczy zatem związku przedmiotowego odnoszącego się do uprawnienia wiernego, który prosi sędziego kościelnego o rozstrzygnięcie oraz związku przyczynowego, a więc powodów, dla których prosi się o posługę sędziego. Nie jest zaś podstawą łączności spraw związek podmiotowy między różnymi sprawami dotyczącymi tego samego powodu lub pozwanego [Krukowski 2007, 27-28].

Natomiast w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, zgodnie z art. 15 instrukcji procesowej *Dignitas connubii* rozpoznanie zaskarżonego małżeństwa z różnych tytułów nieważności ze względu na łączność spraw powinno odbywać się przed tym samym sądem i w tym samym procesie³². Norma ta oznacza nakaz wnoszenia i rozpoznania wszystkich spraw dotyczących jednego małżeństwa do jednego sądu, który powinien je przyjmując i rozstrzygnąć ze względu na ekonomię procesu i jednolitość orzecznictwa oraz aby kilka sądów nie zajmowało się jedną sprawą [Sztymmler 2007b, 49-50]. Reguła ta oznacza, iż sprawy o stwierdzenie nieważności małżeństwa, które mogłyby zostać jednocześnie wniesione przez każdego z małżonków do innego sądu, zostaną rozpoznane łącznie w ramach jednego procesu [Carmen Peña 2007, 845]. Łączność spraw jest obowiązkiem, który skierowany jest nie tylko do sędziego, ale również do stron zarówno na etapie zawiązania sporu, jak i przed nim [Del Amo 2011, 1057]. Nawet, jeżeli strony w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa nie uwzględniałyby dyrektyw wypływających z analizowanej normy, to na sądzie ciąży obowiązek takiego procedowania, aby została ona urzeczywistniona w procesie [Sztymmler 2007b, 49]. Brak obligatoryjności w zakresie łączności spraw utrudniałoby uzyskanie sprawiedliwego wyroku, a w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa także odkrycie prawdy obiektywnej o jego ważności lub nieważności [Carmen Peña 2007, 850].

Mając na uwadze istotę analizowanego postępowania wydaje się, iż można nazwać je „postępowaniem połączeniowym”, ponieważ sąd zobowiązany

³² Pontificium Consilium de Legum Textibus, *Instructio servanda a tribunalibus dioecesis et interdioecesis in pertractandis causis nullitatis matrimonii Dignitas connubii* (25.01.2005), „Communications” 37 (2005), s. 11-92; tekst polski w: *Komentarz do Instrukcji Procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Sandomierz 2007 [dalej: DC].

jest do łącznego rozpoznania kilku spraw. Powstaje zatem pytanie, co jest efektem tego postępowania? Aby udzielić odpowiedzi na tak postawione pytanie należy dokonać analizy rodzajów wyroków w procesie kanonicznym, rozpoczynając od zdefiniowania samego pojęcia wyrok.

Wyrokowanie jest zakończeniem postępowania sądowego toczącego się na forum kanonicznym przed trybunałem Kościoła, w którym sędziowie odpowiadają na poszczególne *dubia* postawione w dekrete sędziego zawiązującym spór [Rozkruit 2019, 3048]. Wyrok jest zaś orzeczeniem, wydanym przez sędziego, który bada przekazany mu przez strony spór, zgodnie z wymogami prawa i prawidłowo rozstrzyga [Szafrński 1963, 275]. Zauważyć należy, iż w języku prawnym prawodawca kościelny rozróżnia dwa rodzaje wyroków opisanych w kan. 1607 KPK/83. Wyroki te dzielą się dychotomicznie na *sententia definitiva* oraz *sententia interlocutoria*. Wyrok ostateczny, nazywany również stanowczym, to umotywowany akt, który rozwiązuje przedmiot kontrowersji odpowiadając na wszystkie wątpliwości określone w *dubium*, a w konsekwencji określający prawa i obowiązki stron wynikające z procesu, a także sposób ich realizacji. Natomiast wyrok przedstanowczy wydawany jest dla rozwiązania pojawiających się w trakcie prowadzenia procesu spraw wпадkowych [Cenalmor i Miras 2022, 485]. W doktrynie prawa kanonicznego wskazuje się również na inny podział wyroków, na wyroki konstytutywne łączące wyroki uwalniające i skazujące [Szafrński 1963, 280], a także wyroki deklaratoryjne np. w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, w którym stwierdza się, że w czasie zawierania małżeństwa istniała przyczyna, która spowodowała nieważność małżeństwa. Innymi słowy wyrok konstytutywny, to wyrok modyfikujący aktualny stan prawny, czyli tworzący, zmieniający lub znoszący stosunek prawny lub prawo, natomiast wyrok deklaratoryjny stwierdza jedynie istnienie określonego stanu prawnego.

Wskazuje się również na podział wyroków na wyroki w sprawach karnych, których przedmiotem są zgodnie z kan. 1400 § 1, 2° KPK/83 przestępstwa, z którymi wiąże się wymierzenie lub deklarowanie kary, wyroki w sprawach spornych, których przedmiotem jest dochodzenie lub obrona uprawnień osób fizycznych lub prawnych bądź stwierdzenie faktów prawnych stosownie do kan. 1400 § 1, 1° KPK/83 oraz wyroki o nieważność małżeństwa, które orzekają prawdę o małżeństwie stron w celu odpowiedzi na pytanie czy małżeństwo, które zostało podniesione przez Chrystusa

Pana do godności sakramentu zostało zawarte ważne czy nieważnie [Szttychmiller 2007a, 266]?

Wskazuje się również podział na wyroki wydane w pierwszej, drugiej i dalszych instancjach [tamże]. Na pierwszym stopniu jest to trybunał diecezjalny, międzydiecezjalny lub regionalny, na drugim stopniu trybunał apelacyjny wobec trybunału diecezji sufragalnej, oraz trzeci stopień, a więc trybunały Stolicy Apostolskiej [Greszata 2007, 110].

Z przeprowadzonej analizy wynika zatem, iż zasadniczo w języku prawnym oraz języku prawniczym kanonistyka nie posługuje się pojęciem wyroku łącznego, niemniej jednak nadal nie rozstrzyga to problemu jak nazwać rozstrzygnięcie zapadające w „postępowaniu połączeniowym”, w którym sąd zobowiązany jest do łącznego rozpoznania kilku spraw, o którym była mowa powyżej. Niewątpliwie jest to wyrok, który może zapaść również w związku z łącznością spraw, które rozpatrywane są w jednym procesie przed tym samym sądem. Podobnie jest w przypadku, gdy strona wnosi jedną skargę wielokrotną, połączoną, opartą na kilku *actio*.

Podsumowanie

Z przeprowadzonej analizy jednoznacznie wynika, iż w prawie państwowym, jak i kanonicznym *ratio legis* łączności spraw doszukiwać należy się w ekonomii procesowej polegającej na oszczędności środków i skróceniu czasu postępowania przy realizacji zasady *connexorum idem est iudicium*. Wydaje się również, iż w kontekście okhamowskiej zasady nietworzenia bytów ponad potrzebę oraz zasad racjonalnej techniki prawodawczej, normy prawa państwowego i kanonicznego w zakresie łączności spraw realizują idącą z nią w parze zasadę *simplicitas legibus amica*.

W prawie państwowym, w procedurze cywilnej pojęcie wyroku łącznego nie ma charakteru normatywnego (ustawowego), nie funkcjonuje zatem w języku prawnym, natomiast posługiwać nim należy się w języku prawniczym, gdzie zarówno w literaturze przedmiotu jak i orzecznictwie sądowym nie ma wątpliwości, iż efektem zarządzenia połączenia spraw do łącznego rozpoznania zgodnie z art. 219 k.p.c. jest wydanie wyroku łącznego. Na gruncie prawa karnego procesowego pojęcie wyroku łącznego funkcjonuje nie tylko w języku prawniczym, ale również w języku prawnym. Zgodnie bowiem z art. 568a § 1 k.p.k. kara łączna może być wymierzona w wyroku niebędącym wyrokiem łącznym, gdy jednym wyrokiem skazano

oskarżonego za więcej niż jedno przestępstwo i za te przestępstwa wymierzono kary jednego rodzaju lub inne podlegające łączeniu, albo w wyroku łącznym we wszystkich pozostałych wypadkach. Natomiast w prawie kanonicznym nie funkcjonuje w języku prawnym pojęcie wyroku łącznego. Wydaje się również, iż w literaturze przedmiotu i orzecznictwie sądowym pojęcie to nie jest używane, ponieważ nie wykształciła się tradycja kanonistyczna, zgodnie z którą efektem rozpoznania przez jeden i ten sam trybunał z racji łączności sprawy ze sobą związane jest wydanie wyroku łącznego.

Istota wyroku łącznego w procedurze cywilnej sprowadza się li tylko do technicznego połączenia spraw, które nie konstytuują nowej sprawy cywilnej, natomiast w polskim prawie karnym procesowym wyrok łączny jest *sui generis* orzeczeniem *quasi*-merytorycznym i *quasi*-konstytutywnym, nie mieszczącym się w tradycyjnym podziale wyroków ze względu na daleko idące odmienności postępowania zmierzającego do jego wydania, którego przedmiotem jest odrębna kwestia prawna – ukształtowanie wymiaru kary łącznej w oparciu o prawomocne wyroki skazujące przypisujące sprawcy przestępstwo i wymierzające karę. W prawie kanonicznym zaś w procesach o stwierdzenie nieważności małżeństwa wyrok orzekany przez sąd biskupi ma charakter deklaratoryjny, nie zaś konstytutywny, natomiast jest to merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy co do istoty, bowiem wyrok odpowiada na zaistniałe w formule wątpliwości *dubium*.

Mając na względzie funkcjonowanie w prawie cywilnym i karnym pojęcia wyrok łączny, przy jednoczesnej odmienności charakteru normatywnego obu wyroków wskazać należy, iż zasada konsekwencji terminologicznej w obrębie języka prawnego wyrażona w § 10 z.t.p., zgodnie z orzecznictwem Trybunału Konstytucyjnego zasadniczo powinna być stosowana w ramach poszczególnych aktów normatywnych, ale także, w ramach określonych dziedzin prawa, oraz na ile jest to możliwe i celowe, w ramach całego systemu prawa³³. Od przytoczonych wyżej ogólnych dyrektyw legislacyjnych ustawodawca może dokonywać wyjątkowych odstępstw m. in. gdy formułuje przepisy należące do różnych gałęzi prawa³⁴.

De lege ferenda należałoby postulować wprowadzenie do polskiej procedury cywilnej do języka prawnego pojęcia wyroku łącznego, ponieważ

³³ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 6 maja 2008 r., K 18/05, Lex nr 372375.

³⁴ Uchwała Trybunału Konstytucyjnego z dnia 8 marca 1995 r., W 13/94, Lex nr 25544.

pojęcie to zostało utrwalone w doktrynie i judykaturze. Przy czym pamiętać należy o orzecznictwie sądu konstytucyjnego, zgodnie z którym w sytuacji, gdy w różnych aktach prawnych użyto tak samo brzmiącego pojęcia, jest wymagane, by każdy akt prawny zawierał precyzyjną jego definicję³⁵. Ustawodawca tworząc przepisy prawa musi bowiem pamiętać o maksymie *lege non distinguente nec nostrum est distinguere!*

PIŚMIENNICTWO

- Carmen Peña, García. 2007. „El fuero de la conexión de causas en el proceso canónico de nulidad matrimonial. Consideraciones sobre su carácter obligatorio o voluntario.” *Estudios Eclesiásticos* 82:843-54.
- Cenalmor, Daniel, i Jorge Miras. 2022. *Prawo kanoniczne*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Cieślak, Marian. 2011. „Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne.” W *Marian Cieślak. Działa wybrane. T. II*, red. Stanisław Waltoś, 1-415. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Cieślak, Wojciech, i Krzysztof Woźniewski. 2012. *Leksykon prawa karnego procesowego. 100 podstawowych pojęć*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Daszkiewicz, Władysław. 1976. *Proces karny. Część ogólna*. Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Del Amo, León. 2011. „Właściwość sądu.” W *Codex Iuris Canonici. Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz. Powszechne i partykularne ustawodawstwo Kościoła katolickiego. Podstawowe akty polskiego prawa wyznaniowego*. Edycja polska na podstawie wydania hiszpańskiego, red. Piotr Majer, 1050-1058. Kraków: Wolters Kluwer.
- Gaberle, Andrzej. 2004. *Leksykon polskie procedury karnej*. Gdańsk: Wydawnictwo ARCHE.
- Gapska, Edyta, i Joanna Studzińska. 2020. *Postępowanie nieprocesowe*. Wolters Kluwer.
- Góra-Błaszczkowska, Agnieszka. 2016. „Wyrok łączny.” W *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom 2. Część 2. Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji*, red. Tadeusz Wiśniewski, 656. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Grajewski, Jan, i Edward Skrętowicz. 1996. *Kodeks postępowania karnego z komentarzem*. Gdańsk: Wydawnictwo Prawnicze Lex.
- Greszata, Marta. 2007. *Kanoniczne procesy małżeńskie. Pomoc dla studentów*. Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.

³⁵ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 14 września 2001 r., SK 11/00, Lex nr 49155.

- Gudowski, Jacek. 2020. *Kodeks postępowania cywilnego. Orzecznictwo. Piśmiennictwo. Tom II*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Kala, Dariusz. 2003. *Postępowanie w przedmiocie wydania wyroku łącznego. Zagadnienia karnomaterialne i procesowe*. Toruń: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa. Dom Organizatora.
- Kala, Dariusz, i Maja Klubińska. 2017. *Kara łączna i wyrok łączny*. Kraków: Wydawnictwo Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.
- Kalinowski, Stefan. 1972. *Polski proces karny*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Kowalski, Karol. 2017. „Skład sądu wydającego wyrok łączny w pierwszej instancji.” *Internetowy Przegląd Prawniczy Towarzystwa Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego* 5:64-77.
- Krauze, Zbigniew. 1969. „Wyrok łączny w projekcie kodeksu postępowania karnego.” *Nowe Prawo* 2:273-75.
- Krukowski, Józef. 2007. „Sądy w ogólności.” W *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. T. V: Księga VII. Procesy*, red. Józef Krukowski, 12-122. Poznań: Pallottinum.
- Kwiatkowski, Zbigniew. 1988. „Istota postępowania o wydanie wyroku łącznego.” *Palestra* 8-9:95-102.
- Lipczyńska, Maria, i Ryszard Ponikowski. 1986. *Mały komentarz do kodeksu postępowania karnego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Manowska, Małgorzata. 2022. *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer. Lex el.
- Marszał, Kazimierz. 1982. *Przebieg procesu karnego*. Katowice: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Marszał, Kazimierz. 2000. „Instancyjność postępowania karnego w świetle art. 176 ust. 1 Konstytucji RP” W *Zasady procesu karnego wobec wyzwań współczesności. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Stanisława Waltosia*, red. Janina Czapska, Andrzej Gaberle, Andrzej Światłowski, i in., 701-10. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze PWN.
- Mierzejewski, Piotr. 2010. *Kompendium postępowania karnego*. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Peiper, Leon. 1933. „W kwestji wyroku łącznego.” *Gazeta Sądowa Warszawska* 33:517-18.
- Rogoziński, Piotr. 2016. *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*. Warszawa: Wolters Kluwer. Lex el.
- Rozkrut, Tomasz. 2019. „Wydanie wyroku.” W *Leksykon prawa kanonicznego*, red. Mirosław Sitarz, 3048-3049. Lublin: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.

- Rutkowska, Aleksandra, i Dariusz Rutkowski. 2020. „Połączenie spraw do łącznego rozpoznania.” W *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, red. Olga Piaskowska, 651-52. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Sztejman, Albin. 1933. „Wyrok łączny.” *Gazeta Sądowa Warszawska* 4:51-52.
- Sztychmiller, Ryszard. 2000. *Sądownictwo kościelne w służbie praw człowieka*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Sztychmiller, Ryszard. 2003. *Ochrona praw człowieka w normach kanonicznego procesu spornego*. Olsztyn: Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego.
- Sztychmiller, Ryszard. 2007a. „Orzeczenia sędziego.” W *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. Tomasz Rozkrut, 265-76. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- Sztychmiller, Ryszard. 2007b. „Właściwość sądu.” W *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. Tomasz Rozkrut, 35-56. Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu.
- Śliwiński, Stanisław. 1948. *Polski proces karny przed sądem powszechnym. Zasady ogólne*. Warszawa: Nakład Gebethnera i Wolffa.
- Światłowski, Andrzej. 2008. *Jedna czy wiele procedur karnych*. Sopot: Wydawnictwo ARCHE.
- Światłowski, Andrzej. 2015. „Wyrok łączny.” W *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, red. Jerzy Skorupka, 1351-377. Warszawa: Wydawnictwo C.H. Beck.
- Świecki, Dariusz. 2015. „Orzekanie kary łącznej.” W *Kodeks postępowania karnego. Tom II. Komentarz*, red. Dariusz Świecki, 642-86. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Szafrański, Władysław. 1963. „Wyrok sądowy w kościelnym procesie małżeńskim.” *Prawo Kanoniczne* 6, nr 1-4:213-359.
- Waltoś, Stanisław, i Piotr Hofmański. 2023. *Proces karny. Zarys sytemu*. Warszawa: Wolters Kluwer.
- Wędrychowski, Marek. 1999. „Postępowania po uprawomocnieniu się orzeczenia sądu.” W *Nowe uregulowania prawne w kodeksie postępowania karnego z 1997 r.*, red. Piotr Kruszyński, 407-65. Warszawa: Dom Wydawniczy ABC.
- Wiśniewski, Tadeusz. 2013. *Przebieg procesu cywilnego*. Warszawa: Wolters Kluwer.